

Manglende investeringer og uddannelse hæmmer dansk velstand

Velstandsvæksten i indeværende årti har været bremset af en kraftig nedgang i produktivtetsvæksten. Kapitalinvesteringer og væksten i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau har trukket ned, men forklarer langt fra det hele. AE anbefaler, at der nedsættes en produktivitetskommission, der skal kulegrave området.

af Chefanalytiker **Frederik I. Pedersen**
& stud.polit. **Jeppe Druedahl**

3. september 2009

Analysens hovedkonklusioner

- Havde produktiviteten for årene 2000-2008 ligget på det historiske gennemsnit for de sidste 40 år, havde det løftet Danmarks BNP godt 250 mia. kr. i dag.
- Hvis marginale grupper på arbejdsmarkedet skulle forklare hele produktivtetsnedgangen, skulle de have en negativ produktivitet, hvilket er fuldstændig urealistisk.
- Kapitalinvesteringer har historisk været en vigtig kilde til produktivtetsvækst. Men kapitalmængden per arbejdstime har overraskende ligget næsten uændret siden 1994.
- Mere uddannelse øger produktiviteten. I 1990'erne voksede arbejdsstyrkens uddannelsesniveau med 0,6 pct. om året, mens det siden 2000 kun er vokset 0,3 pct. om året.
- Vi har langt fra forklaringen på produktivtetsudviklingen. Der er brug for en produktivtetskommission, til kulegravning af området.

Kontakt

Chefanalytiker
Frederik I. Pedersen
Tlf. 33 55 77 12
Mobil 28 42 42 72
fip@ae.dk

Presseansvarlig
Janus Breck
Tlf. 33 55 77 25
Mobil 40 61 34 38
jb@ae.dk

Produktiviteten har trukket velstanden ned

Udviklingen i BNP per indbygger kan opdeles i bidrag fra på den ene side arbejdsmarkedet, gennem ændret arbejdstid, beskæftigelsesandel samt alderssammensætning og på den anden side vækst i produktiviteten. Det vil sige, hvor meget de beskæftigede producerer pr. arbejdstime. I tabel 1 ses Danmarks historiske velstandsudvikling og bidraget fra hhv. arbejdsmarked og produktivitet.

Tabel 1. Danmarks BNP-vækst			
	BNP per indbygger (1+2)	Arbejdsmarked (1)	Produktivitet (2)
	Vækst i pct. p.a.		
1970-2008	1,8	-0,3	2,0
1970-1979	2,0	-1,4	3,5
1980-1989	1,8	-0,2	2,1
1990-1999	2,0	0,0	2,0
2000-2008	1,2	0,7	0,5

Anm.: Summerne er kun er approksimative og der er foretaget afrundinger.
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Som det fremgår, nåede den årlige produktivitetsvækst lige præcis op på godt 2,0 pct. i perioden 1970-2008. Men da arbejdsmarkedets årlige bidrag, især drevet af faldende arbejdstid, var knap minus 0,3 pct., var den årlige vækst i BNP per indbygger kun 1,8 pct. set over hele perioden.

Mens velfærdsstigningen målt som BNP per indbygger i 70'erne, 80'erne og 90'erne lå på omkring 2,0 pct., er den for perioden 2000-2008 faldet til kun 1,2 pct. om året. Det ses, at faldet udelukkende skyldes et kollaps i produktivitetsvæksten fra 2,0 pct. om året i 90'erne til kun 0,5 pct. om året i den sene- ste periode. Omvendt har arbejdsmarkedet i perioden 2000-2008 for første gang givet et positivt bi- drag, som endda er på hele 0,7 pct.

Havde vi, trods den kraftige fremgang på arbejdsmarkedet, kunnet holde en produktivitetsvækst på omkring 2 pct. om året, kunne velstandsfremgangen i perioden 2000-2008 være øget med knap 2,5 pct. om året i stedet for kun godt 1,2 pct. per år. Det svarer til et BNP-løft på godt 250 mia. kr. eller godt 45.000 kr. mere i indkomst pr. dansker i dag.

Samlet set er det altså fremgangen på arbejdsmarkedet (hænder og arbejdstimer) som i perioden 2000-2008 har reddet dansk økonomi fra fuldstændig velstandsstagnation siden år 2000. Det frem- går også med al tydelighed i de internationale sammenligninger, hvor dansk økonomi kommer helt i top over de rigeste lande, hvad angår bidrag til væksten fra arbejdsmarkedet. Når vi skal finde årsagen til den lavere velstandsfremgang, og dermed også hvorfor dansk økonomi er sakket ned i rækken over de rigeste lande i OECD, må vi kaste blikket på produktivitetsudviklingen.

Hvorfor falder produktivitetsvæksten?

En af de forklaringer, der har været givet på den historisk dårlige produktivitetsudvikling i Danmark, har været, at svage grupper er kommet i beskæftigelse som følge af det pressede arbejdsmarked. Denne forklaring holder dog ikke vand, da de svage grupper skulle have haft en direkte negativ produktivitet, hvis de skulle forklare udviklingen. Det viser boks 1.

Boks 1. Marginale grupper i beskæftigelse forklarer ikke produktivitsnedgang

Fra 1997-2007 er produktiviteten målt som BNP per arbejdstime vokset med 0,8 pct. om året, mens gennemsnittet i OECD lå på 2,0 pct. En af forklaringerne herpå lyder, at marginale grupper (svage grupper og udlændinge) er kommet i beskæftigelse i stor stil. I 1996 var beskæftigelsen i Danmark på 2.647.750 personer. Frem til 2007 er den vokset med 206.000 personer. I samme periode er arbejdstiden per beskæftiget vokset fra 1.494 om året til 1.601 timer om året.

Hvis vi antager, at produktiviteten for de allerede beskæftigede i 1996 (som vi kalder hovedgruppen) er vokset i takt med OECD-gennemsnittet, og at begge gruppers arbejdstid er lige stor, kan vi beregne, at Danmarks BNP burde være vokset med 33,3 pct. fra 1996 til 2007 udelukkende grundet hovedgruppens stigende produktivitet og arbejdstid. Men da BNP i praksis kun er vokset med 25,9 pct., betyder det, at de marginale grupper skulle have haft negativ produktivitet. De skulle altså ikke have produceret noget ekstra, men tværtimod have stået i vejen for de allerede beskæftigede og fået dem til at producere mindre. Antagelsen om, at hovedgruppens produktivitet er vokset i takt med OECD-gennemsnittet, kan altså ikke holde.

Der er ingen tvivl om, at marginale grupper har et lavere produktivitsniveau til at starte med end de grupper, der er i beskæftigelse i forvejen. Men det står fuldstændig klart, at produktivitsvæksten for hovedgruppen også har ligget under OECD-gennemsnittet. Antager vi for eksempel, at de marginale grupper i dag er halvt så produktive som hovedgruppen, må hovedgruppens produktivitet være vokset med 1,1 pct. om året, altså klart under OECD-gennemsnittet på 2,0 pct.

En anden indgangsvinkel til at forklare produktivitsudviklingen er at opstille et egentlig vækstregnskab. Baggrunden herfor er, at mængden af output i løbet af en arbejdstime kan ses som en funktion af en række input såsom kapital og arbejdskrafts kvalitet, organisering af arbejdet mv.

Danmark Statistik har opstillet et sådan vækstregnskab for Danmark. Heri kan produktivitsvæksten henføres til bidrag fra hhv. IT-kapital, anden kapital (bygninger, maskiner osv.), arbejdskraftens kvalitet (uddannelse) og en rest benævnt "totalfaktorproduktiviteten" (TFP). Det sidste dækker over bedre udnyttelse af de samme input ("at slå sømmet i med hammerens hoved i stedet for med skæftet") og afspejler bl.a. generelle teknologiske fremskridt, bedre arbejds gange og organisering af arbejdet, både i hele samfundet og i den enkelte virksomhed. Resultatet fremgår af tabel 2. Der er visse afvigelser fra tabel 1, fordi vækstregnskabet kun er opstillet for den markedsmæssige økonomi, dvs. den private del af økonomien.

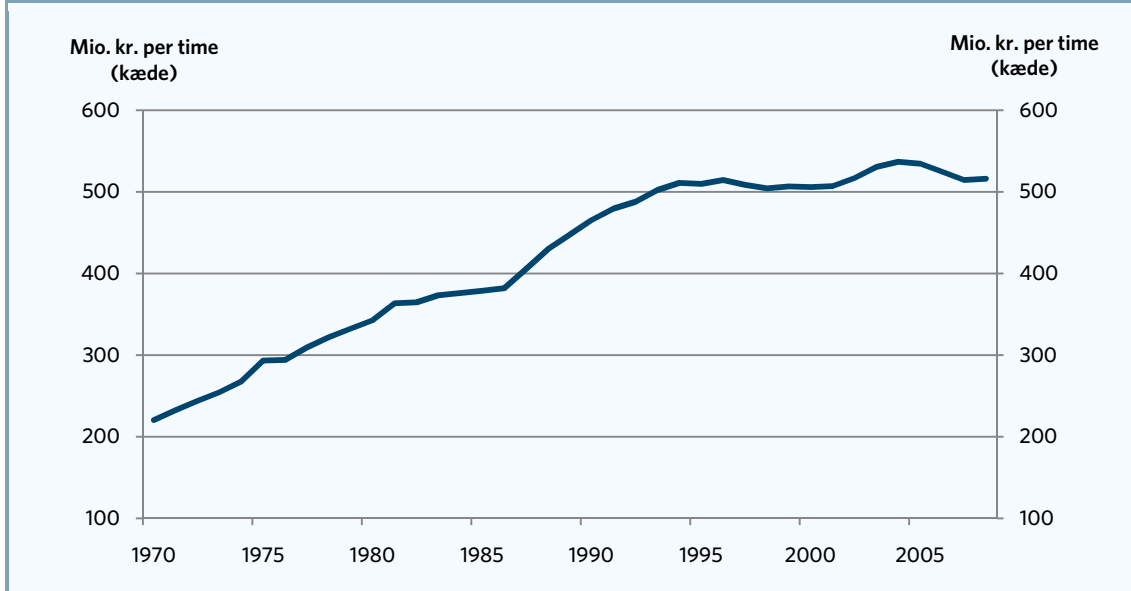
Tabel 2. Produktivitsvækst i markedsmæssig økonomi

	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2007	1970-2007
	Vækst i pct. p.a.				
Produktivitet	4,2	3,1	1,8	0,7	2,3
It-kapital intensitet	0,1	0,8	0,5	0,3	0,4
Anden kapital intensitet	1,9	1,0	0,2	0,1	0,8
Arbejdskraftkvalitet	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1
Totalfaktorproduktivitet (TFP)	1,8	1,2	0,9	0,3	1,0

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Af tabel 2 ses det, at alle faktorerne for årene 2000-2007 bidrog mindre til produktivitetsvæksten, end de i gennemsnit har gjort de sidste 40 år. Med undtagelse af bidraget fra investeringer i IT-kapital, der var større i 80'erne end i 70'erne, er bidragene fra alle faktorer faldet årti for årti. Størrelsesmæssigt har de to vigtigste forklaringsfaktorer set over hele perioden været aftagende vækst i kapitalintensiteten (IT-kapital inkluderet) og et mindre bidrag fra TFP.

Figur 1. Kapitalintensitet

Anm.: Nettobeholdningen (primo) målt i kædede værdier af den samlede faste realkapital fratrukket boligbyggeri er her brugt som indikator for kapitalapparatet. I Danmarks Statistiks vækstregnskab beregnes kapitalapparatet ved hjælp af "user costs", men overstående kan ses som en approksimation hertil.

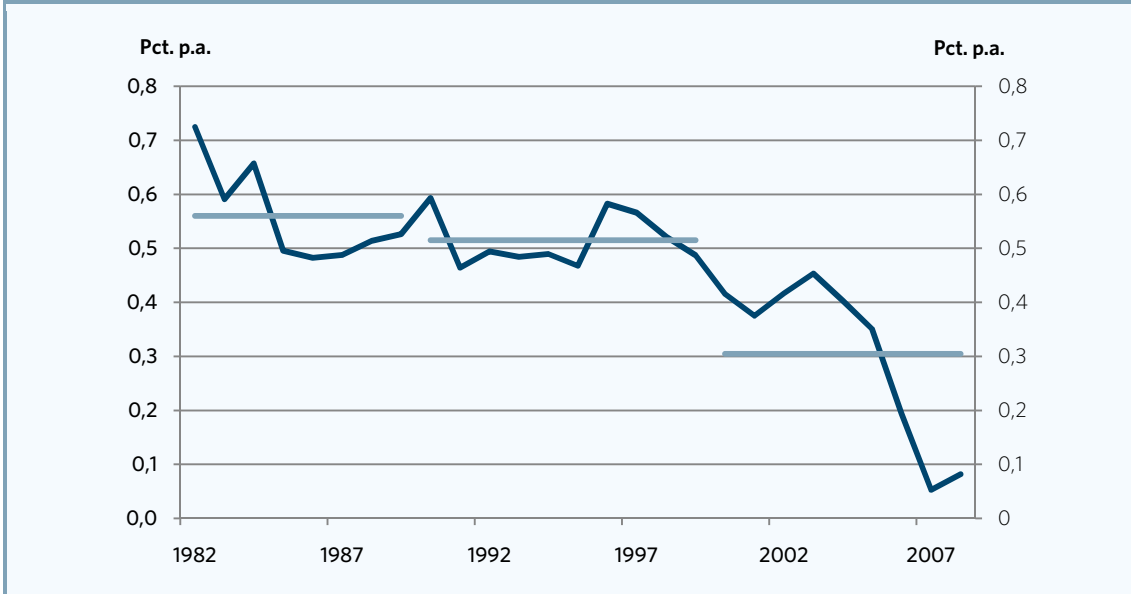
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Af figur 1 fremgår det, at kapitalmængden per arbejdstime har ligget næsten uændret siden 1994. Investeringerne er altså ikke vokset i samme tempo som tidligere og har derfor trukket produktivitetsvæksten ned. En forklaring på udviklingen de senere år kunne være, at virksomhederne har haft problemer med at skaffe nok kvalificeret arbejdskraft. I modsat retning burde sænkningen af selskabsskatten trække. Den er nedsat fra 38 pct. i 1991 til 25 pct. i dag.

Bidraget fra arbejdskraftkvaliteten i tabel 2 er relativt begrænset. Teknisk set er bidraget udregnet ved at sammenligne et indeks for arbejdskraftindsatsen, som er kvalitetskorrigeret med et, som ikke er kvalitetskorrigeret. Kvalitetskorrektionen sker ved hjælp af relative lønninger. Det antages altså, at hvis en faggruppe har dobbelt så høj løn som en anden, så er den dobbelt så produktivitet. Men der kan godt stilles spørgsmålstejn ved om hele gevinsten af uddannelse slår ud i de relative lønninger. Således kan en ny højt uddannet på en arbejdsplads også forbedre sine kollegaers produktivitet ved at lære fra sig eller forbedre arbejdsdelingen.

Derfor er det fald i væksten i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau, som vi ser i figur 3, et større problem end man umiddelbart kan læse af tabel 2. I 1980'erne voksede arbejdsstyrkens uddannelsesniveau i gennemsnit med knap 0,6 pct. om året. I 1990'erne faldt væksten til 0,5 pct. om året, og for perioden 2000-2008 ligger den gennemsnitlige vækst kun på knap 0,3 pct. om året. De senere år har der næsten ikke været nogen vækst.

Figur 3. Væksten i arbejdsstyrkens gennemsnitlige uddannelsesniveau

Anm. Stregerne angiver gennemsnit på årtier.
 Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Det mindre bidrag fra TFP er derimod i sagens natur mere eller mindre fuldstændig uforklarligt. Også her kunne den aftagende vækst i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau dog være en afgørende faktor. Ændring af arbejdsgange og produktionsprocesser sker blandt andet i forbindelse med investeringerne i nyt kapitalapparat. Investerer virksomhederne ikke i ny teknologi, fordi de mangler uddannet arbejdskraft, får vi altså ikke alene en lavere investeringsvækst, vi får heller ikke bidraget fra omstillingen til nye og mere effektive arbejdsgange og -processer.

Arbejdsstyrkens uddannelsesniveau har altså en faktisk direkte og indirekte betydning for alle delbidragene til produktivitetsvæksten, og den aftagende vækst i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau har derfor stor betydning for produktivitetsvæksten.

AE forslår en produktivitetskommission

Der kan være mange forklaringer på den lavere produktivitetsvækst og særligt faldet i produktiviteten de senere år. Typisk peges på lavere tilvækst i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau, opbremsning i de danske virksomheders investeringer, ændret erhvervsstruktur, hvor de arbejdskraftintensive serviceerhverv fylder mere, hamstring af arbejdskraft i lystet af det pressede arbejdsmarked og at mange svage grupper de senere år er kommet ind på arbejdsmarkedet. Endelig kan der peges på den generelle konjunkturelle udvikling.

Vækstregnskabet oven for, som har fokus på den mere langsigtede nedgearning i produktivitetsvæksten, giver dog langt fra det endelige svar på, hvorfor produktivitetsvæksten er gearret kraftigt ned. Men det peger på, at både virksomhedernes manglende investeringer i kapital og den aftagende vækst i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau kan være vigtige faktorer.

Mangel på arbejdskraft er altså langt fra den eneste langsigtede udfordring for dansk økonomi. Derfor foreslår AE, at der nedsættes en produktivitetskommission, som kan undersøge spørgsmålet omkring produktivitsudviklingen nærmere og komme med bud på, hvordan den danske produktivitet kan forbedres når vi ser fremad. I årene der kommer, kan vi som følge af demografisk modvind ikke forvente store bidrag fra arbejdsmarkedet. Især uddannelsesniveaus betydning for produktiviteten bør undersøges nærmere. Der kan være en større sammenhæng mellem nedgearingen af væksten i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau og så nedgearingen af produktivitsvæksten i Danmark.